

**COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN ERGENLERİN VE EBEVEYNLERİNİN
YAŞAMINA YANSIMALARI: EBEVEYN BAKIŞ AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME**

REFLECTIONS OF THE COVID-19 PANDEMIA PROCESS ON THE LIFE OF
ADOLESCENTS AND THEIR PARENTS: AN ASSESSMENT FROM A PARENTAL
PERSPECTIVE

Doç. Dr. Firdevs SAVİ-ÇAKAR

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Burdur/Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/000-0001-8536-3625>

Öğr. Gör. Kıvanç UZUN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur/Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6816-1789>

Özet

Bu araştırmanın amacı: Covid-19 pandemi döneminin ergenlerin ve ebeveynlerinin yaşamına yansımalarını, ebeveynlerin bakış açısından değerlendirilmesidir. Araştırmada nitel araştırma içerisinde yer alan olgubilim modeli kullanılmıştır. Çalışma Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde "Biz Bir Takımız Projesine" katılan 50 ebeveyn ile gerçekleştirilmiştir. Covid-19 pandemisi sırasında ebeveynlerin kendisinin, çocuklarının ve ailenin tamamının yaşadığı sorunları belirlemek için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. İçerik analizi sonrasında, ebeveynlerin görüşleri; Covid-19 pandemisinin ebeveynlere etkisi, ergenlere etkisi, aileye etkisi, destek ihtiyacı ve beklentiler olarak beş genel tema içinde toplanmaktadır. Covid-19 pandemisinin ebeveynlere etkisi genel teması; ebeveynlerin hayatında meydana gelen değişimler, ebeveynlerin duygu ve düşünceleri ve ebeveynlere iyi gelen şeyler olmak üzere üç alt temada incelenmiştir. Ergenlere etkisi genel teması; ergenlerin pandemide yaşadığı sorunlar, ergenlerin duygu ve düşünceleri, ergenlerin en çok zorlandığı şeyler ve ergenlere iyi gelen şeyler olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. Aileye etkisi genel teması; Covid-19 hastalığına yakalanan bir tanıdığın varlığı ve sonucu, aile üzerindeki etkileri, aile olarak yaşanan sorunlar ve ailede yaşanan olumlu değişimler olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. Ebeveynin kendisine veya ailesine yönelik destek ihtiyacı teması; pandemi sürecinde herhangi bir destek alındı mı ve destek alma ihtiyacının hissedilmesi olmak üzere iki alt temada incelenmiştir. Elde edilen bulgulara dayanarak bu sürecin, ebeveynleri ve ergenleri birçok alanda olumsuz etkilediği; ancak sürecin bazı olumlu katkılarının da olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 pandemi süreci, ergenler, ebeveynler.

Abstract

The purpose of this research is to evaluate the parents' perspective of the reflections of the Covid-19 pandemic on the lives of adolescents and their parents. The phenomenology model included in the research, qualitative research was used. The study was carried out in the provinces of 50 parents participating in the "We Are A Team Project" at Burdur Mehmet Akif

Ersoy University. A semi-structured interview form was prepared from open-ended questions. The impact of the Covid-19 pandemic on parents, its effect on adolescents, its effect on the family, the need for support and expectations are collected under five general themes. The general theme of the Covid-19 pandemic effect on parents; The changes in the lives of the parents were examined under three sub-themes: parents' feelings and thoughts, and things that are beneficial for parents. The general theme of its effect on adolescents; Problems experienced by adolescents with pandemics, feelings and thoughts of adolescents, things that adolescents have the most difficulties and things that are beneficial for adolescents are examined under four sub-themes. The general theme of the effect on the family; The effects of an acquaintance with Covid-19 disease on the family, problems as a family and positive changes in the family were examined under four sub-themes. The theme of the parent's need for support towards himself or his family; During the pandemic process, it was examined under two sub-themes: whether any support was received and feeling the need for support. Based on the findings, it turned out that this process has negative effects on parents and adolescents in general, as well as some positive effects.

Keywords: Covid-19 pandemic, adolescents and their parents.

GİRİŞ

Travmatik deneyimler, gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidinin bulunduğu, ağır yaralanma ya da fiziksel veya yaşamsal bütünlüğe yönelik bir tehdidin ortaya çıktığı ve kişinin kendisinin yaşadığı, tanık olduğu veya sevdiği bir kişinin başına geldiğini öğrendiği olağandışı olaylar olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). Travmatik olaylar doğası gereği, beklenmedik bir anda ve birdenbire ortaya çıkar; organizmanın travmatik duruma bir an önce uyum sağlaması ve başa çıkması gerekir. Ancak, nasıl tepki verileceği ve nasıl baş edileceği ile ilgili herhangi bir hazırlık yapmaya çoğunlukla zaman olmaz, beden temelde hayatta kalmaya odaklanır (Herbert, 2018). Travma yaşantısı ile dünyanın güvenilir ve tatmin edilebilir bir yer olduğu varsayımı yanlışlanmış, kişiler dayanıklı ve dokunulmaz olmadığı gerçeği ile yüzleşmiştir. Bu tür bir yüzleşme, kişinin yaşamının farklı alanlarında değişiklik yapmasını ve temel aldığı bu varsayımların yerine yeni varsayımlar koymasını gerektirir (Tedeschi & Calhoun, 2004).

Kriz, kişinin tehlikeli bir olayla karşılaşması halinde kendisinde var olan mevcut başa çıkma stratejilerinin yetersiz kaldığı, söz konusu stratejilerin kullanımıyla çözümlenmesi mümkün olmayan, psikolojik bir dengesizlik durumudur. Krizin oluşum aşamaları dört basamakta toplanmıştır: Tetikleyici olay ile karşılaşma; krizin çözümünde var olan başa çıkma yollarının yetersiz kalması ve kişinin yaşadığı olumsuz duygular; sorunu çözümlenme konusunda yetersizliğin devam etmesi, krizin atlatılması için bireyin tüm kaynaklarını harekete geçirmesi; sorunun devam etmesi, bireyin duygusal olarak yıkım yaşaması ve yeni stratejiler kullanılarak krizin çözümlenmesidir (Caplan, 1964). Bu çerçevede, Covid-19 pandemisinin ortaya çıkış sürecinin ve devamındaki yaşananların, kriz süreci olarak tanımlanmasının uygun olduğunu göstermektedir.

Covid-19 Pandemisi ve Yansımaları

Çin'de başlayan ve tüm dünyayı etkileyen Covid-19 pandemisinin sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik yansımaları yaşamımızın ortasına aniden konumlanan yadsınamaz bir gerçeklik olmuştur (Aşkın vd., 2020). Covid-19 pandemisi, bir kriz durumu olarak dünyadaki

tüm bireyleri birçok açıdan etkilemiş ve gelecekte de etkilemeye devam edeceği öngörülmektedir. Bu etkilerin kapsamı açısından özellikle ergenlerin ve ebeveynlerinin bu süreçten nasıl etkilendiklerinin bilinmesi ve yaşadıkları sorunların tanımlanması başta okul psikolojik danışmanlığı çalışmaları olmak üzere ilgili tüm disiplinler içinde önemli bir bakış açısı sunacaktır. Bu çalışmalar hem pandemi sürecinin etkilerinin ortaya koyulması hem de pandemi sonrası için sunulacak etkili psikososyal müdahalelerin belirlenmesi açısından önemli olacaktır.

Küresel bir sorun olan Covid-19 pandemisi, kişinin sahip olduğu sosyal ve kültürel özelliklere, sosyoekonomik koşullarına, psikolojik iyi oluşuna ve bireysel özelliklerine göre farklı düzeylerde etkilemektedir. Nitekim, bireylerin bu süreçteki güvenlik, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının yetersizliği, yaşanılanlara dair eksik veya yanlış bilgilendirmeler, karantina süresinin uzaması, sosyal destek anlamında eksiklik hissetmeleri, salgında maddi kayıplar yaşanması, Covid-19 semptomları geliştirmek veya koronavirüs pozitif bireylerle temasta bulunulması gibi değişkenler kişileri salgın sürecinde psikolojik açıdan daha riskli konuma getirmektedir (Cao vd., 2020). Covid-19 pandemisi sırasında artan kaygı düzeyi özellikle enfekte olma riskinin yüksek olması, kurumların yeterli psikolojik destek sunmaması, kişinin acil müdahale planları hakkında bilgi sahibi olmaması ve yüksek iş yoğunluğu gibi değişkenler ile ilişkili bulunmuştur (Lai vd., 2020).

Covid-19 salgını %50 ile %3.00 arasında değişen ölüm riskine sahip olup ortaya çıkışından kısa bir süre sonra hayatlarımızı geri dönüşü olmayan sonuçlarla değiştirmiştir. Ortaya çıkış nedeninin tam olarak bilinmemesi, virüsün kontrol altına alınamaması ve dünyadaki tüm bireylerinin potansiyel risk altında olması salgını küresel bir travmaya dönüştürmüştür (Aşkın vd., 2020). Pandemi dolaylı kişilerin, özellikle yakın gelecekteki planlarının aniden ve dramatik bir şekilde değişmesi, bilinmezlikler, sosyal ilişkilerden kopma gibi durumları kaygılarını daha da artıran faktörler olmuştur. Nitekim Covid-19 pandemisinin başlamasıyla tüm dünyada birçok ebeveyn normal yaşam düzenini devam ettiremeyerek, ailesiyle birlikte evde izolasyon süreci yaşamaya başlamıştır. Karantina ve izolasyon ile ortaya çıkan bir çok sorunun yanı sıra ruhsal belirtiler ile başa çıkmak zorunda da kalınmıştır (Huremović, 2019). Nitekim bu dönemde Covid-19 pandemisinin farklı boyutlardaki etkileri üzerine birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda bireylerin pandemide sadece fiziksel sağlığının değil ruh sağlığının da olumsuz yönde etkilendiği vurgulanmaktadır (Almond & Mazumder, 2005).

Covid-19 pandemisinin ortaya çıkmasıyla akut stres tepkisi olarak tanımlanan belirtiler arasında; şok, öfke, çaresizlik, boşlukta hissetme, aşırı korku, ümitsizlik, karamsarlık, gerçeklik hissini kaybetme, değersizlik duygusu; istenmeyen ve önlenemeyen düşünceler, dikkati toplamada güçlük, konsantrasyon bozukluğu; salgını hatırlatan uyanarlardan kaçma/kaçınma, huzursuzluk, aşırı uyuma yada uyuyamama; sosyal geri çekilme gibi sorunlarda artış olduğu vurgulanmaktadır (Cao vd., 2020; Ho vd., 2020; Odriozola-González vd., 2020).

Covid-19 pandemisinin ruh sağlığına etkileri incelendiğinde elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- ⇒ Hastalanma ve ölüm korkusu,
- ⇒ Tedavi gereken durumlarda hastalık kapma endişesiyle sağlık kurumlarına başvurmaktan çekinme,
- ⇒ Geçim kaynaklarını kaybetme, izolasyonda iken çalışmama, işten çıkarılma korkusu,
- ⇒ Hastalıkla ilişkilendirilip toplum tarafından dışlanma ya da temaslı olarak değerlendirilip karantina altına alınma korkusu,
- ⇒ Sevdiklerini koruyamama, onlara virüs bulaştırma ve virüs yüzünden sevdiklerini kaybetme korkusu,
- ⇒ Karantina uygulaması nedeniyle sevdiklerinden ve bakım verenlerden ayrı tutulma korkusu,
- ⇒ Ebeveynleri veya bakım verenleri karantina altına alındığı için yanında refakatçisi olmayan ve onlardan ayrı tutulan çocuklar, engelliler veya yaşlılarla ilgilenmeyi hastalık kapma korkusuyla reddetme,
- ⇒ İzolasyon koşullarından dolayı çaresizlik, sıkıntı, yalnızlık ve depresif hissetme sıklıkla yaşanan durumlardır (IASC, 2020).

Covid-19 pandemisi aynı zamanda çeşitli biçimlerde kayıp duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Bu süreçte bireyler, fiziksel güvenlik duygusunu, gündelik rutinini, taahhüt edileni, inancını, mesleğini, gelecek algısını, geçmişe bakıp geleceği tahmin etme yetisini, yaşam üzerindeki kontrolünü, sevdiklerini, yakınlarını, diğerlerine güvenini, umudunu, kişisel gücünü, işini, ekonomik gücünü, arkadaşlarını kaybetmektedir (Işıklı, 2020). Yine bu tür salgınların sonrasında travma sonrası stres belirtilerinin arttığı, aile veya iş ortamında da yüksek düzeyde stres algılandığı belirtilmiştir (Lau vd., 2005). Nitekim bu dönemde de küresel düzeydeki ruh hali, korku ve belirsizlik olmuş, bunlara mutsuzluk, ümitsizlik, çaresizlik gibi duygular eklenerek bireylerin yaşam kalitesini de önemli ölçüde bozmuştur. Aynı zamanda Covid-19 pandemisi ile gelen sosyal izolasyon ve karantina süreçleri beraberinde aile içi şiddeti ve alkol kullanımının artışı gibi bir çok riski de içinde barındıran bir sürece dönüşmüştür (Usher vd., 2020). Tüm bu bulguların aynı zamanda bireylerin artan psikolojik destek ihtiyacını ortaya koymasından dolayı önemlidir.

Covid-19 Pandemisinin Ergenlerdeki Yansımaları

Covid-19 pandemisinin ortaya çıkışı ve vaka sayılarının giderek artmasıyla toplumda tüm bireylerde olduğu gibi bu dönemin, ergenlere de artan korku, endişe ve stres (Rajkumar, 2020), anksiyete ve depresyon, zorunlu izolasyon nedeniyle sosyal ilişkilerde azalma ve yalnızlık duygusu olarak yansıdığı belirtilmektedir. Sosyal ilişkiler, ergenler içinde psikolojik iyi oluş, fiziksel ve duygusal yeterlik, kimlik edinme, başa çıkma, sosyal destek alma ve verme gibi çok temel ihtiyaçları karşılandığı bir yapıdır. Yapılan çalışmalarda da vurgulandığı gibi sosyal izolasyon, ergenlerin psikolojik ve duygusal iyi oluşunu olumsuz etkilerken (Holt-Lunstad, 2007), ergenlerin bu dönemde ihtiyaç duydukları sosyal desteğin azaltılması daha zorlayıcı bir durum olmuştur.

Bu etkilerin yanı sıra uzun zamandır yaşanan sosyal kısıtlamanın, özellikle ergenlerde bireyselleşme ve özerklik ihtiyacının bu denli yoğun olduğu bir dönemde yaşanması, kendi inisiyatifleri dışında alınan kararlar nedeniyle otorite ve yetişkinlerle bir güç mücadelesine girme olasılığını arttırmaktadır. Artan çatışmalar, ergenin akranları dışındaki sosyal ve

duygusal destek kaynaklarını yeterince kullanamamaları anlamına gelmektedir (Kanbur & Akgül, 2020). Bununla birlikte, okulların kapanması, eğitime önce ara verilmesi ve sonra online eğitime geçilmesi, sokağa çıkma yasakları, sosyal ortamların kısıtlanması gibi tedbirlerin; ergenlerin akranları ile sosyal ilişkiler kurmayı öğrenmesi ve geliştirmesi, kimliğini oluşturması gereken bir dönemde ergenler için olumsuz bir etki oluşturacağı açıktır. Bu durumun, ergenliğin karmaşık doğası düşünüldüğünde, onlara kısa ve uzun dönemde nasıl yansıtıldığının daha kapsamlı olarak incelenmesi önemlidir.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde salgın nedeniyle oluşan stres ve travmatik deneyimlerin olumsuz sonuçlarını önlemek ve etkili müdahaleler sunmak önümüzdeki süreçte öncelikli konular arasında yerini almış gibi görünmektedir. Artan depresyon, kaygı, sağlık anksiyetesi, yalnızlık, sosyal izolasyon, damgalama ve finansal zorluklar ile değişen iş ve çalışma koşulları, sağlık çalışanları için ikincil travmatizasyon, ailelerinden ayrı kalma gibi birçok sonucu beraberinde getirmekte olup salgın esnasında ve sonrasında psikolojik müdahalelerin gerekliliği, önemi ve kapsamı açıkça ortaya konmuştur (Aşkın vd., 2020). Burada özellikle süreçten daha fazla olumsuz etkilenebileceği düşünülen risk grupları; çocuklar, ergenler, yaşlılar, kadınlar, sağlık çalışanları, psikolojik tanısı bulunan ve tedavi sürecinde olanlar vb. durumdaki bireylerin belirlenmesi ve desteklenmesi önemlidir. Hâlâ devam eden izolasyon süreciyle yapılacak önleme ve müdahale süreçlerinde toplumsal, kültürel ve ekonomik farklılıkları da gözetenek yüz yüze, çevrim içi ve medya (televizyon, internet vb.) gibi birden fazla kanaldan yararlanılarak, yeni müdahale stratejilerinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda ebeveynlerin ve ergenlerin pandemi sürecinden nasıl etkilendiğine odaklanan çalışmaların alanyazına katkı sağlayacağı açıkça görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 pandemi döneminin ergenlerin ve ebeveynlerinin yaşamına yansımalarının ebeveyn bakış açısından değerlendirilmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırma, ebeveyn görüşlerinden yola çıkarak; Covid-19 pandemi sürecinin ebeveynler, ergenler ve aileler üzerindeki yansımalarını tespit etmeye çalıştığı için nitel araştırma çerçevesinde planlanmıştır. Merriam'ın (2013) belirttiği gibi nitel desen, yaşadıkları toplumda insanların deneyimlerine nasıl bir anlam yükledikleri ile ilgilendir. Bu çalışmada ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecine ilişkin algılarını; deneyimlerini ve gözlemlerini göz önünde bulundurarak açıklamaları istenmiştir. Araştırmada nitel araştırma içerisinde yer alan olgubilim modeli kullanılmıştır. Olgubilim modeli, Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, günlük yaşamda çeşitli şekillerde var olan ve farkında olunmasına rağmen derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunamayan olgulara yüklenen anlamları ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu çalışmada Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan sorunlara yönelik; ebeveynlerin, bireysel ve toplumsal deneyimleri göz önünde bulundurularak, bu konudaki görüşleri incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Patton'a (1987) göre, amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların veya olguların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Katılımcılar, amaçlı örnekleme

yöntemleri içerisinde yer alan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine göre seçilmiştir (Büyüköztürk vd., 2016). Maksimum çeşitlilik örneklemede amaç, göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklemede çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu bağlamda çalışma grubu; Türkiye'nin çeşitli coğrafi bölgelerinde yaşayan, 12-18 yaş aralığında en az bir çocuğa sahip olan, farklı cinsiyetlerde, yaşlarda, medeni durumlarda, öğrenim düzeylerinde, mesleklerde ve gelir düzeylerinde olan 50 ebeveyn oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik örnekleme, çok çeşitli özelliklere sahip, farklı birimleri örneklem kapsamına almasından ve heterojen bir örneklem grubu oluşturulmasından (Baş & Akturan, 2013) dolayı tercih edilmiştir.

Ebeveynlerin cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi ve çocuk sayısı değişkenlerine ilişkin bilgileri Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo-1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Faktör	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kadın	29	58.00
	Erkek	21	42.00
Yaş	20 - 30 yaş aralığı	6	12.00
	31 - 40 yaş aralığı	16	32.00
	41 - 50 yaş aralığı	22	44.00
	51 yaş ve üstü	6	12.00
Medeni durum	Evli	42	84.00
	Eşi vefat etmiş	3	6.00
	Boşanmış	5	10.00
Öğrenim durumları	İlkokul mezunu	5	10.00
	Ortaokul mezunu	5	10.00
	Lise mezunu	12	24.00
	Üniversite mezunu	23	46.00
	Lisansüstü mezunu	5	10.00
Meslek	Ev hanımı	16	32.00
	Memur	17	34.00
	Akademisyen	3	6.00
	Esnaf	3	6.00
	İşçi	8	16.00
	Emekli	3	6.00
Gelir düzeyi	0 - 2499 TL arası	16	32.00
	2500 - 4999 TL arası	9	18.00
	5000 - 9999 TL arası	17	34.00
	10000 - 14999 TL arası	6	12.00
	15000 TL ve üstü	2	4.00
Çocuk sayısı	1 çocuk	11	22.00
	2 çocuk	27	54.00
	3 çocuk	7	14.00
	4 çocuk	3	6.00
	5 çocuk	2	4.00

Tablo-1 incelendiğinde katılımcıların %58.00'inin (n=29) kadın, %42.00'sinin (n=21) ise erkek ebeveynlerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %12.00'si (n=6) 20-30 yaş aralığında, %32.00'si (n=16) 31-40 yaş aralığında, %44.00'ü (n=22) 41-50 yaş aralığında ve %12.00'si (n=6) ise 51 yaş ve üstündedir. Katılımcıların %84.00'ü (n=42) evli, %6.00'sinin (n=3) eşi vefat etmiş ve %10.00'u (n=5) ise boşanmıştır. Araştırmaya katılanların %10.00'u (n=5) ilkokul, %10.00'u (n=5) ortaokul, %24.00'ü (n=12) lise, %46.00'si (n=23) üniversite ve %10.00'u (n=5) ise lisansüstü mezundur. Katılımcıların %32.00'si (n=16) ev hanımı,

%18.00'i (n=9) memur, %6.00'sı (n=3) akademisyen, %6.00'sı (n=3) esnaf, %16.00'sı (n=8) işçi ve %6.00'sı (n=3) ise emeklidir. Araştırmaya katılanların %32.00'si (n=16) 0-2499 TL arası, %18.00'i (n=9) 2500-4999 TL arası, %34.00'ü (n=17) 5000-7499 TL arası, %12.00'si (n=6) 7500-9999 TL arası ve %4.00'ü (n=2) ise 10000 TL ve üstü gelire sahiptir. Katılımcıların %22.00'sinin (n=11) 1 çocuğu, %54.00'ünün (n=27) 2 çocuğu, %14.00'ünün (n=7) 3 çocuğu, %6.00'sinin (n=3) 4 çocuğu ve %4.00'ünün (n=2) ise 5 çocuğu bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu

Araştırmaya katılan, ebeveynlerin demografik özellikleri hakkında bilgi elde etmek için araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Bu formda katılımcılara yönelik kişisel bilgiler (cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi ve çocuk sayısı) yer almaktadır.

Covid-19 pandemi döneminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşme formu

Araştırmacılar tarafından, ebeveynlerin Covid-19 pandemi sürecinde yaşadıkları sorunlara (kendisinin, çocuğunun ve ailesinin sorunları) ilişkin görüşlerinin öğrenilebilmesi için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Formun hazırlanması sürecinde, Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin alanyazın taranarak genel bir fikir elde edilmiştir. Daha sonra hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu rehberlik ve psikolojik danışmanlık alan uzmanı iki akademisyen tarafından kontrol edilmiştir. Alan uzmanlarından alınan düzetme önerilerinin forma aktarılmasından sonra, açık uçlu sorulardan oluşan bir form oluşturulmuştur. Oluşturulan bu form, sorularının anlaşılabilirliği açısından Türk Dili uzmanı bir akademisyenden görüş alınmıştır. Türk Dili uzmanından alınan öneriler sonrasında, ebeveynler için hazırlanan bu yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Son olarak soruların ebeveynler tarafından anlaşılabilirliğinin test edilmesi için iki ebeveyn ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Pilot görüşmeler sonrasında, görüşme yapılan ebeveynlerden; soruların anlaşılabilirliği konusunda herhangi bir sorun yaşamadıklarına dair geri bildirim alınmıştır.

Görüşme formunda yer alan sorular şu şekildedir;

1. Covid-19 pandemi döneminde hayatınızda meydana gelen değişiklikler neler oldu?
2. Bu dönemde herhangi bir yakınınız ya da tanıdığınız birisi Covid-19'a yakalandı mı?

Sonucu ne oldu?

3. Covid-19 pandemi döneminde siz bireysel olarak neler yaşadınız? (Duygularınız ve düşünceleriniz)

4. Covid-19 pandemi döneminde aile olarak yaşadığınız sorunlar nelerdir?
5. Covid-19 pandemi döneminin sizin ve ailenizin üzerinde nasıl etkileri oldu?
6. Bu dönemde size iyi gelen şeyler neler oldu?
7. Covid-19 pandemi döneminde çocuklarınızın yaşadığı sorunlar nelerdir?
8. Covid-19 pandemisinin çocuklarınızın üzerinde nasıl etkileri oldu?
9. Bu dönemde çocuklarınızın en çok zorlandığı şeyler neler oldu?
10. Bu dönemde çocuklarınıza iyi gelen şeyler neler oldu?

11. Bu dönemde kendiniz ya da çocuklarınız için destek aldınız mı? Nereden ve kimlerden aldınız?

12. Destek almadıysanız almak ister miydiniz? Hangi konuda?

13. Covid-19 pandemi döneminin, sizde ve/veya ailenizde oluşturduğu olumlu bir düşünce ya da değişim var mı?

14. Bizimle paylaşmak istediğiniz görüş ve önerileriniz?

Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Görüşme, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir (Stewart & Cash, 1985). Araştırmada, hem sabit soruları cevaplamayı hem de ilgili alanda derinlemesine bilgi edinebilmek için sondaj soruların sorulmasına imkân sağlayan yarı yapılandırılmış görüşme türü seçilmiştir (Büyüköztürk vd., 2016). Görüşme yöntemi bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından dolayı tercih edilmiştir (Briggs, 1986). Araştırma sürecine başlanmadan önce resmi kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Resmi izinlerin alınmasından itibaren başlayan araştırma süreci boyunca yayın etiğinden kesinlikle taviz verilmemiştir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi işbirliğince yürütülen “Biz Bir Takımız Projesi” kapsamında Türkiye’nin çeşitli coğrafi bölgelerinden ve farklı sosyokültürel özelliklere sahip aileler Burdur’da bir hafta süresince misafir edilmektedir. Ebeveynler ve çocukları bu süre zarfında spor eğitimi, farkındalık eğitimi ve sosyal uyumun geliştirilmesi konularında teorik ve uygulamalı eğitimler almaktadırlar. Araştırmacılar, proje kapsamında Burdur’da bulunan bu ebeveynlerden, gönüllü olanlarıyla serbest zamanlarında yüz yüze bireysel görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Görüşmeler ortalama bir saat kadar sürmüştür. Araştırmacılar görüşmeler sırasında kısa kısa notlar tutmuş, görüşmeden hemen sonra notlar genişletilerek yazıya geçirilmiştir. Ortaya çıkan görüşme metni, doğruluğunun teyit edilmesi için görüşülen kişilere okutulmuş ve teyit alınmıştır.

Verilerin Analizi

Ebeveynler ile yapılan görüşmelerden hemen sonra araştırmacılar tarafından görüşmenin içeriğini yazıya aktarılmış ve içerik analizi yöntemi kullanılarak dört adımda sonuca gidilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2018). İçerik analizi, bir metnin kodlara ve temalara ayrılarak özetlenmesini sağlayan bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2016). İçerik analizinin aşamaları şu şekildedir; *İlk aşamada veriler kodlandı:* Araştırmacılar, Strauss ve Corbin (1990) tarafından tanımlanmış üç kodlama türünden biri olan, genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama türünü kullanmışlardır. Bu bağlamda araştırmacılar, hem okudukları alanyazından hem de yapmış oldukları görüşmelerden yola çıkarak; anlamı en iyi yansıtacağını düşündükleri kodları (130 adet) oluşturmuşlardır. *İkinci aşamada temalar bulundu:* İlk aşamada oluşturulmuş olan kodlardan yola çıkılarak, yapılmış olan görüşmelerin içeriklerini genel düzeyde açıklayabileceği ve 130 adet kodu belirli kategoriler altında toplayabileceği düşünülen; 13 alt tema ve bu alt temaları da kapsayan 5 adet genel tema belirlenmiştir. Bu bağlamda ilk aşamada ortaya çıkan 130 adet kodun benzerlik ve farklılıkları saptanarak, birbirleriyle ilişkili olan kodların bir araya getirilmesi sağlanmıştır. *Üçüncü aşamada verilerin temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması sağlandı:* Katılımcılarla yapılmış olan görüşmelerin

deşifrelerinden elde edilen görüşler, belirlenen temalar altında tanımlanmış ve birbiriyle ilişkili bir biçimde düzenlenmiştir. Bu aşamada temalar, tablolar haline getirilerek mümkün olduğu ölçüde okuyucuya tanımlanmaya çalışılmış, katılımcıların konuya ilişkin cevapları ilk elden okuyucuya sunulmuştur. *Dördüncü aşamada bulgular yorumlandı:* Toplanan verilerin açıklanması ve anlamlandırılması için araştırmacıların görüş ve yorumlarına bu bölümde yer verilmiştir. Bu aşamada alanyazının incelenmesiyle ve katılımcı görüşleriyle oluşturulan temalar çerçevesinde elde edilen bulgular, araştırmacılar tarafından yorumlanmış ve bazı çıkarımlar yapılmıştır. Ayrıca elde edilen sonuçların önemine ve daha sonra yapılacak olan araştırmalara yönelik önerilere de bu bölümde yer verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Geçerlik çalışmaları

Araştırmanın iç geçerliğinin sağlanması için; alanyazında Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan sorunlar ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelenmiş ve daha önce oluşturulan kavramsal çerçeveler ile uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu kavramsal çerçeveler veri toplama sürecinde araştırmacılara rehber olmuştur. Bulguları teyit etmek için sürekli olarak Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanındaki deneyimli bir akademisyenden araştırma ve raporlaştırma sürecinde destek alınmıştır (Baltacı, 2017). Araştırma sürecinde açık olmayan bir nokta bırakmamak için süreç, yöntem bölümünde tüm detayları ile yazılmıştır (Miles & Huberman, 1994). Görüşme sonrası tamamlanan deşifre metninin doğruluğu, görüşülen ebeveynler tarafından teyit edilmiştir. *Araştırmanın dış geçerliğinin sağlanması için;* araştırma örnekleminin ve sürecinin tüm özellikleri, başka örneklerle karşılaştırma yapılabilecek düzeyde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Araştırma sonuçlarının daha önceden Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan sorunlar ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçları ile tutarlı olup olmadığı kontrol edilmiştir. Ayrıca araştırma bulgularının başka araştırmalarda test edilebilmesi için gerekli olan tüm açıklamalar yapılmıştır (Miles & Huberman, 1994).

Güvenirlik çalışmaları

Araştırmada iç güvenirliliğin sağlanması için; araştırmanın görüşme soruları açık bir biçimde yazılmıştır. Araştırma sorularının benzer araştırmalarda kullanılan sorular ile tutarlılığı ve araştırma sonuçları ile verilerin uyumluluğu kontrol edilmiştir. Veriler araştırma sorularına uygun olarak ayrıntılı ve amacına uygun olarak toplanmıştır. *Araştırmada dış güvenirliliğin sağlanması için;* araştırmanın yöntemi ve süreci açık ve ayrıntılı bir biçimde raporlaştırılmıştır. Çalışma grubunu oluşturma, veri toplama, analiz etme, yorumlama ve sonuçlara ulaşma konularında neler yapıldığı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Sonuçlar, elde edilen bulgular ile ilişkilendirilmiştir. Araştırma kapsamında ebeveynlerle yapılmış olan 50 görüşmenin deşifreleri, başkaları tarafından incelenmeye imkân verecek şekilde saklanmıştır (Le Compte & Goetz, 1982).

BULGULAR

Ebeveynler ile yapılan görüşmeler sonrasında elde edilen veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi sonrasında, ebeveynlerin görüşlerinin; Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi”, “ergenlere etkisi”, “aileye etkisi”, “destek ihtiyacı” ve “beklentiler” olmak üzere beş genel tema etrafında toplandığı anlaşılmıştır. Covid-19 pandemi sürecinin

ebeveynlere etkisi genel teması; “pandemi sürecinde ebeveynlerin hayatında meydana gelen değişiklikler”, “ebeveynlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri” ve “pandemi sürecinde ebeveynlere iyi gelen şeyler” olmak üzere üç alt temada incelenmiştir. Covid-19 pandemi sürecinin ergenlere etkisi genel teması; “ergenlerin pandemi sürecinde yaşadığı sorunlar”, “ergenlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri”, “pandemi sürecinde ergenlerin en çok zorlandığı şeyler” ve “pandemi sürecinde ergenlere iyi gelen şeyler” olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. Covid-19 pandemi sürecinin aileye etkisi genel teması; “ailenin Covid-19 hastalığına yakalanan bir tanığının varlığı ve sonucu”, “pandemi sürecinin aile üzerindeki etkileri”, “pandemi sürecinde aile olarak yaşanan sorunlar” ve “pandemi sürecinde ailede yaşanan olumlu değişimler” olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. Ebeveynin kendisine veya ailesine yönelik destek ihtiyacı teması ise; “pandemi sürecinde herhangi bir destek alındı mı” ve “pandemi sürecinde destek alma ihtiyacının hissedilmesi” olmak üzere iki alt temada incelenmiştir. Covid-19 sürecine ilişkin beklentiler genel temasının herhangi bir alt teması bulunmamaktadır.

Bulgular sunulurken öncelikle, Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi” genel teması etrafında toplanan alt temalara ait görüşler verilmiştir. Katılımcıların “pandemi sürecinde ebeveynlerin hayatında meydana gelen değişiklikler” alt temasına ait görüşleri Tablo-2’de sunulmuştur.

Tablo-2. Pandemi Sürecinde Ebeveynlerin Hayatlarında Meydana Gelen Değişikliklere İlişkin Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ebeveynlere etkisi	Pandemi sürecinde ebeveynlerin hayatında meydana gelen değişiklikler	Sosyal hayatım (aktivitelerim) kısıtlandı	K-1, K-3, K-4, K-5, K-8, K-10, K-16, K-17, K-18, K-19, K-20, K-30, K-38, K-40, K-44
		Eve kapandım	K-2, K-3, K-7, K-8, K-12, K-15, K-17, K-18, K-21, K-24, K-31, K-41, K-42, K-43, K-44
		İş ortamım değişti	K-1, K-2, K-5, K-9, K-13, K-21, K-27, K-35, K-38, K-39, K-43
		Eskiye oranla hayatımdaki korkular, stres ve belirsizlikler arttı	K-4, K-6, K-7, K-11, K-16, K-19, K-25, K-36, K-37
		Daha gergin ve agresif oldum	K-10, K-12, K-20, K-23, K-24, K-36
		Teknoloji kullanımım arttı	K-2, K-10, K-15, K-24, K-26, K-41
		Ailemle ilişkilerim güçlendi	K-23, K-28, K-29, K-30, K-32
		Hayatım monoton bir hal aldı	K-5, K-10, K-17, K-26
		Temizlik ve sağlık takıntılarım arttı	K-5, K-17, K-35, K-36
		Çocuklarım okula gidemedi	K-3, K-9, K-27
		Ev ve iş hayatım arasındaki denge bozuldu	K-5, K-13
		Arkadaşlık ilişkilerim bozuldu	K-5, K-13
		İşten çıkarıldım	K-14
		Kilo aldım	K-32

Tablo-2 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde ebeveynlerin hayatında meydana gelen değişiklikler” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “sosyal hayatım (aktivitelerim) kısıtlandı, eve

kapandım, iş ortamım değişti, eskiye oranla hayatımdaki korkular, stresler ve belirsizlikler arttı, daha gergin ve agresif oldum, teknoloji kullanımım arttı, ailemle ilişkilerim güçlendi, hayatım monoton bir hal aldı, temizlik ve sağlık takıntılarım arttı, çocuklarım okula gidemedi, ev ve iş hayatım arasındaki denge bozuldu, arkadaşlık ilişkilerim bozuldu, işten çıkarıldım ve kilo aldım” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-4: “Bu süreçte sosyal hayatımız neredeyse tamamen bitti; sürecin belirsizliği nedeniyle kaygı ve stres yaşıyorum.”

K-18: “Kendimizi korumak amacıyla eve kapandık. Gerekeceğiz dışarı çıkmıyoruz. Bundan dolayı dış dünya ile olan iletişimim büyük ölçüde koptu. En çok da bundan dolayı zorlanıyorum.”

Katılımcıların, Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi” genel teması altında yer alan, “ebeveynlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri” alt temasına ait görüşleri Tablo-3’te sunulmuştur.

Tablo-3. Ebeveynlerin Pandemi Sürecindeki Duygu ve Düşüncelerine İlişkin Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ebeveynlere etkisi	Ebeveynlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri	Tedirgin ve endişeli	K-1, K-3, K-4, K-7, K-11, K-12, K-16, K-18, K-21, K-23, K-25, K-36, K-39, K-44
		Korku (sağlık, iş vb.)	K-2, K-3, K-6, K-8, K-9, K-11, K-12, K-15, K-19, K-20, K-23, K-27, K-34, K-35, K-37
		Yoğun ve yorucu	K-2, K-5, K-13, K-14, K-24, K-26, K-31, K-33
		Ölenlere üzülme	K-10, K-16, K-23, K-42, K-44, K-48
		Eski günlere özlem duyma	K-5, K-8, K-22, K-27, K-38
		Can sıkıntısı, isteksizlik ve bıkkınlık	K-5, K-12, K-16, K-19, K-43
		Kendime vakit ayıramamak	K-24, K-32, K-43
		Zaman bolluğu ve bol çalışma	K-2, K-29, K-30
		Çaresizlik	K-8, K-16, K-25
		Yaşamın anlamını sorgulama	K-17, K-43
		Karamsarlık ve umutsuzluk	K-38, K-42
		Adapte olamamak	K-22, K-23
		Hayatım değişmedi	K-43, K-44
		Yalnızlık	K-38
Planlarım bozuldu	K-23		

Tablo-3 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi” genel teması altında yer alan “ebeveynlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “tedirgin ve endişeli, korku, yoğun ve yorucu, ölenlere üzülme, eski günlere özlem duyma, can sıkıntısı, isteksizlik ve bıkkınlık, kendime vakit ayıramamak, zaman bolluğu ve bol çalışma, çaresizlik, yaşamın anlamını sorgulama, karamsarlık ve umutsuzluk, adapte olamamak, hayatım değişmedi, yalnızlık ve planlarım bozuldu” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-5: “Sıkıcı ve yorucu bir süreç oluyor benim adıma. İş ve ev arasında denge kurmakta zorlanıyorum.”

K-37: “Sevdiğim insanların başına bir şey gelmesinden korkuyorum.”

Katılımcıların, Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi” genel teması altında yer alan, “pandemi sürecinde ebeveynlere iyi gelen şeyler” alt temasına ait görüşleri Tablo-4’te sunulmuştur.

Tablo-4. Pandemi Sürecinde Ebeveynlere İyi Gelen Şeylere İlişkin Görüşler

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ebeveynlere etkisi	Pandemi sürecinde ebeveynlere iyi gelen şeyler	Aileyle vakit geçirmek	K-6, K-7, K-10, K-12, K-13, K-14, K-16, K-18, K-20, K-22, K-24, K-26, K-27, K-28, K-30, K-31, K-33, K-40, K-42, K-43, K-49
		Kitap okumak	K-15, K-29, K-32, K-38, K-44
		Doğada insanlardan uzak vakit geçirmek	K-6, K-19, K-41
		İyi gelen herhangi bir şey olmadı	K-3, K-9, K-23
		Film izlemek	K-8, K-32, K-44
		Kendimle baş başa kalmak	K-32, K-50
		Uzun zamandır yapamadığım işlerime vakit ayırmak	K-1, K-35
		İnternette vakit geçirmek	K-38, K-44
		Telefon görüşmeleri	K-36, K-39
		Yavaşlamak	K-4, K-22
		Yeni hobiler edinmek	K-8, K-15
		İşim için daha çok çalışmak	K-2
		TV izlemek	K-44
		Online alışveriş yapmak	K-36

Tablo-4 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ebeveynlere etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde ebeveynlere iyi gelen şeyler” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “aileyle vakit geçirmek, kitap okumak, doğada insanlardan uzak vakit geçirmek, iyi gelen herhangi bir şey olmadı, kendimle baş başa kalmak, uzun zamandır yapamadığım işlerime vakit ayırmak, internette vakit geçirmek, telefon görüşmeleri, film izlemek, yavaşlamak, yeni hobiler edinmek, işim için daha çok çalışmak, TV izlemek ve online alışveriş yapmak” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-28: “Ailecek vakit geçirmek bana çok iyi geldi. Sürecin üzerimdeki olumsuz etkilerini azalttı.”

K-44: “Kitap okumak, bahçemizde sebze ve meyve işleriyle uğraşmak, internette komik filmler izlemek ve sevdiğim TV programlarını izlemek bana çok iyi geldi.”

Bulgular sunulurken ikinci olarak, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması etrafında toplanan alt temalara ait görüşler verilmiştir. Ebeveynlerin, “ergenlerin pandemi sürecinde yaşadığı sorunlar” alt temasına yönelik görüşleri Tablo-5’te sunulmuştur.

Tablo-5. Ergenlerin Pandemi Sürecinde Yaşadığı Sorunlara İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ergenlere etkisi	Ergenlerin pandemi sürecinde yaşadığı sorunlar	Teknoloji ve sosyal medya bağımlılıkları arttı	K-1, K-3, K-5, K-10, K-15, K-20, K-22, K-24, K-25, K-26, K-34, K-35, K-40, K-44
		Eğitim süreçleri aksadı	K-1, K-2, K-7, K-8, K-11, K-15, K-19, K-21, K-22, K-35, K-43
		Evde canları sıkıldı	K-12, K-13, K-14, K-20, K-22, K-24, K-29, K-30, K-31, K-40, K-42
		Sosyal hayatlarında (hobiler, spor, tiyatro vb. faaliyetler) aksama oldu	K-1, K-3, K-8, K-10, K-12, K-13, K-16, K-17, K-32, K-38, K-43
		Okula ve arkadaşlarına özlem duyular	K-4, K-5, K-7, K-12, K-14, K-23, K-30, K-44
		Kardeşler arasında çatışmalar çıktı	K-18, K-21, K-26, K-36, K-37, K-38, K-39
		Hareketsizlik ve hantallaşma	K-3, K-5, K-15, K-20, K-24, K-30
		Herhangi bir sorun yaşamadılar	K-6, K-28, K-34, K-41
		Ders çalışma düzenleri bozuldu	K-7, K-32
		Kilo alma	K-5, K-15
		Ebeveyn çocuk çatışmaları arttı	K-17, K-30

Tablo-5 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan “ergenlerin pandemi sürecinde yaşadığı sorunlar” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “teknoloji ve sosyal medya bağımlılıkları arttı, eğitim süreçleri aksadı, evde canları sıkıldı, sosyal hayatlarında (hobiler, spor, tiyatro vb. faaliyetler) aksama oldu, okula ve arkadaşlarına özlem duyular, kardeşler arasında çatışmalar çıktı, hareketsizlik ve hantallaşma, herhangi bir sorun yaşamadılar, ders çalışma düzenleri bozuldu, kilo alma, ebeveyn çocuk çatışmaları arttı” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-21: “İki kardeşin devamlı evde ve yan yana olmaları, birbirlerine yönelik tahammüllerini bitirdi, bu yüzden çok fazla tartışıyorlar.”

K-30: “Çocuğum sürekli evde olduğu ve kısıtlı hareket ettiği için kilo aldı; bundan dolayı ruh hali biraz bozuldu.”

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan, “ergenlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri” alt temasına ait görüşleri Tablo-6’da sunulmuştur.

Tablo-6. Ergenlerin Pandemi Sürecindeki Duygu ve Düşüncelerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ergenlere etkisi	Ergenlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri	Ailenin önemini kavradı	K-5, K-10, K-17, K-20, K-28, K-30, K-44
		Ölüm korkusu ile yüzleşme	K-2, K-8, K-12, K-13, K-42, K-49
		Belirsizlikten kaynaklanan endişe	K-3, K-4, K-23, K-37
		Mutsuzluk	K-19, K-22, K-36
		Derslere ilgisi azaldı	K-3, K-23, K-35
		Temizlik takıntısı oluştu	K-14, K-17
		Teknolojiyi verimli kullanmanın önemini kavradı	K-39, K-48

Tablo-6 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan “ergenlerin pandemi sürecindeki duygu ve düşünceleri” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “ailenin önemini kavradı, ölüm korkusu ile yüzleşme, belirsizlikten kaynaklanan endişe, mutsuzluk, derslere ilgisi azaldı, temizlik takıntısı oluştu, teknolojiyi verimli kullanmanın önemini kavradı” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-3: “Çocuklar bu dönemde çok mutsuz ve umutsuz. Geleceklerinin belirsiz olması onları endişelendiriyor. Bundan dolayı derslere karşı da ilgileri kalmadı.”

K-28: “Bizimle eskiye oranla daha fazla vakit geçirmesi, aile kavramının önemini tekrar hatırlamasına yardımcı oldu.”

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan, “pandemi sürecinde ergenlerin en çok zorlandığı şeyler” alt temasına ait görüşleri Tablo-7’de sunulmuştur.

Tablo-7. Pandemi Sürecinde Ergenlerin En Çok Zorlandığı Şeylere İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ergenlere etkisi	Pandemi sürecinde ergenlerin en çok zorlandığı şeyler	Evde kapalı kalmak ve dışarı çıkamamak	K-3, K-6, K-8, K-10, K-14, K-15, K-17, K-19, K-21, K-22, K-29, K-30, K-35, K-37, K-38, K-40, K-44, K-50
		Dersleri online takip etmek	K-7, K-8, K-13, K-19, K-20, K-22, K-23, K-35, K-38, K-42, K-43
		Arkadaşlarından uzak kalmak	K-5, K-6, K-7, K-15, K-17, K-18, K-26, K-31
		Aileleriyle uzun süre vakit geçirmek	K-1, K-30, K-32, K-36
		Sosyal aktivitelerden uzak kalmak	K-1, K-22, K-23
		Sürekli maske takmak	K-12, K-48, K-49
		Sürekli bilgisayar başında olmak	K-22, K-27
		Herhangi bir şeyden dolayı zorlanmadılar	K-28, K-34

Tablo-7 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde ergenlerin en çok zorlandığı şeyler” alt temasına yönelik

ebeveyn görüşlerinin: “evde kapalı kalmak ve dışarı çıkamamak, dersleri online takip etmek, arkadaşlarından uzak kalmak, aileleriyle uzun süre vakit geçirmek, sosyal aktivitelerden uzak kalmak, sürekli maske takmak, sürekli bilgisayar başında olmak, herhangi bir şeyden dolayı zorlanmadılar” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-1: “Sinemaya gitmek, arkadaşlarıyla kafe de vakit geçirmek gibi sosyal aktivitelerinden uzak kalması çocuğumu çok zorladı.”

K-49: “Çocuklar online dersleri düzenli bir biçimde takip edebilmekte oldukça zorlanıyorlar.”

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan, “pandemi sürecinde ergenlere iyi gelen şeyler” alt temasına ait görüşleri Tablo-8’de sunulmuştur.

Tablo-8. Pandemi Sürecinde Ergenlere İyi Gelen Şeylere İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Ergenlere etkisi	Pandemi sürecinde ergenlere iyi gelen şeyler	Ailesiyle birlikte vakit geçirmek ve sohbet etmek	K-5, K-10, K-17, K-20, K-23, K-26, K-28, K-30, K-32, K-39, K-42
		Ev içi etkinlikler (oyun, yemek, temizlik vb.)	K-10, K-13, K-20, K-21, K-28, K-29, K-35
		Online bilgisayar oyunları	K-35, K-36, K-39
		Doğada vakit geçirmek	K-7, K-12, K-44
		Kişisel bakım yapmak	K-14, K-15
		Film izlemek	K-8, K-28
		Arkadaşları ile telefon görüşmeleri	K-38, K-44
		Uyumak ve dinlenmek	K-20, K-40
		Kitap okumak	K-8
		Örgü örmek	K-19

Tablo-8 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “ergenlere etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde ergenlere iyi gelen şeyler” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “ailesiyle birlikte vakit geçirmek ve sohbet etmek, ev içi etkinlikler (oyun, yemek, temizlik vb.), online bilgisayar oyunları, doğada vakit geçirmek, kişisel bakım yapmak, film izlemek, arkadaşları ile telefon görüşmeleri, uyumak ve dinlenmek, kitap okumak, örgü örmek” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-17: “Ailecek daha çok sohbet etmek bu dönemde çocuklara çok iyi geldi.”

K-36: “Evde yalnız kaldıkları için internet üzerinden online bilgisayar oyunları oynamak çocukların gerilimini azalttı.”

Bulgular sunulurken üçüncü olarak, Covid-19 pandemi sürecinin “aileye etkisi” genel teması etrafında toplanan alt temalara ait görüşler verilmiştir. Ebeveynlerin, “ailenin Covid-19 hastalığına yakalanan bir tanının varlığı ve sonucu” alt temasına yönelik görüşleri Tablo-9’da sunulmuştur.

Tablo-9. Ailenin Covid-19 Hastalığına Yakalanan Bir Tanıdığının Varlığına ve Sonucuna İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Aileye etkisi	Covid-19 hastalığına yakalanan bir tanıdığın varlığı ve sonucu	Covid-19 hastalığına yakalanan tanıdığım olmadı	K-2, K-4, K-6, K-8, K-10, K-12, K-14, K-16, K-17, K-18, K-22, K-24, K-28, K-30, K-32, K-33, K-34, K-37
		<u>Covid-19 hastalığına yakalanan tanıdığım var</u>	
		Uzaktan akrabalarım	K-11, K-12, K-13, K-23, K-29, K-35, K-38, K-39, K-44, K-49
		Arkadaşlarım	K-13, K-15, K-20, K-25, K-26, K-27, K-31, K-40
		Yakın akrabalarım (dede, teyze, hala, baldız vb.)	K-3, K-41, K-42, K-43, K-50
		Babam	K-1, K-3, K-5
		Kendim	K-21, K-36
		Çocuklarım	K-3, K-36
		Eşim	K-36
		<u>İyileşme durumu</u>	
		İyileşti	K-1, K-3, K-5, K-7, K-9, K-11, K-12, K-15, K-19, K-21, K-23, K-25, K-26, K-27, K-29, K-31, K-35, K-36, K-40, K-41, K-43,
		Vefat etti	K-13, K-20, K-38, K-39, K-42, K-50

Tablo-9'daki, Covid-19 pandemi sürecinin "aileye etkisi" genel teması altında yer alan "ailenin Covid-19 hastalığına yakalanan bir tanıdığının varlığı ve sonucu" alt temasına yönelik ebeveyn görüşleri incelendiğinde; Ebeveynlerin üçte birinin "Covid-19 hastalığına yakalanan herhangi bir tanıdıklarının olmadığını" ifade ettiği görülmektedir. Diğer yandan ebeveynlerin üçte ikisi ise "Covid-19 hastalığına yakalanan tanıdıklarının olduğunu" belirtmişlerdir; bu tanıdıklara ilişkin görüşlerin "uzaktan akrabalarım, arkadaşlarım, yakın akrabalarım, babam, kendim, çocuklarım ve eşim" kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu, Covid-19 hastalığına yakalanan tanıdıklarının iyileştiğini ifade ederken; az da olsa Covid-19 hastalığından dolayı tanıdıklarının vefat ettiğini belirten ebeveynler bulunmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-1: "Babam yakalandı, hastaneye yatırmak zorunda kaldık. Neyse ki tedavi sonucunda iyileşti."

K-39: "Annemin dayısı ve babamın kuzeni Covid-19'a yakalandılar; maalesef ikisini de kaybettik."

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinin "aileye etkisi" genel teması altında yer alan, "pandemi sürecinin aile üzerindeki etkileri" alt temasına ait görüşleri Tablo-10'da sunulmuştur.

Tablo-10. Pandemi Sürecinin Aile Üzerindeki Etkilerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Aileye etkisi	Pandemi sürecinin aile üzerindeki etkileri	Aile içi bağlar güçlendi	K-2, K-8, K-10, K-14, K-15, K-20, K-24, K-28, K-29, K-32, K-34, K-35, K-43
		Sosyal çevremizden soyutlandık	K-5, K-15, K-20, K-22, K-26, K-27, K-30, K-37, K-44
		Stres, endişe ve karamsarlık arttı	K-3, K-4, K-13, K-31, K-38, K-41, K-42, K-44
		Aile içi tartışmalar arttı	K-3, K-12, K-25, K-36, K-38, K-39
		Korktuk	K-2, K-6, K-7, K-9, K-23
		Sıkıldık	K-1, K-20, K-22, K-38
		Temizliğe verilen önem arttı	K-4, K-17
		Maddi sorunlar	K-12, K-13
		İşsizlik	K-9
		Sağlık sorunları	K-19

Tablo-10 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “aileye etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinin aile üzerindeki etkileri” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “aile içi bağlar güçlendi, sosyal çevremizden soyutlandık, stres, endişe ve karamsarlık arttı, aile içi tartışmalar arttı, korktuk, sıkıldık, temizliğe verilen önem arttı, maddi sorunlar, işsizlik ve sağlık sorunları” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-24: “Aile üyeleriyle birlikte ev ortamında ilk defa bu kadar uzun zaman geçirdik. Birlikte birçok etkinlik yaptık, eğlendik. Bu süreç aile bağlarımızın güçlenmesine katkıda bulundu.”

K-36: “Sürecin başından itibaren aile içinde iletişim sıkıntıları başladı. İletişimsizlikten dolayı çözülemeyen sorunlar tüm aile üyelerini agresif yaptı.”

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinin “aileye etkisi” genel teması altında yer alan, “pandemi sürecinde aile olarak yaşanan sorunlar” alt temasına ait görüşleri Tablo-11’de sunulmuştur.

Tablo-11. Pandemi Sürecinde Aile Olarak Yaşanan Sorunlara İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Aileye etkisi	Pandemi sürecinde aile olarak yaşanan sorunlar	Herhangi bir sorun yaşamadık	K-1, K-5, K-6, K-8, K-9, K-16, K-26, K-28, K-30, K-34, K-41
		Çocukların eğitimi aksadı	K-2, K-4, K-7, K-10, K-24, K-27, K-42, K-44
		Ölümler ailedeki endişeyi artırdı	K-3, K-5, K-10, K-12, K-16, K-18, K-23, K-31
		Çocukların teknoloji (telefon, tablet vb.) bağımlılığı arttı	K-15, K-24, K-26, K-32, K-39, K-43
		Evde çok sıkıldık	K-5, K-13, K-29, K-48, K-50
		Aile içi tartışmalar arttı	K-7, K-17, K-20, K-22, K-40
		Evin beslenme ve uyku düzeni bozuldu	K-13, K-19, K-36, K-44
		Maddi sorunlar yaşadık	K-12, K-23, K-33
		Sağlık sorunları yaşadık	K-38, K-44
		Kilo aldık	K-14

Tablo-11 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “aileye etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde aile olarak yaşanan sorunlar” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “herhangi bir sorun yaşamadık, çocukların eğitimi aksadı, ölümler ailedeki endişeyi artırdı, çocukların teknoloji (telefon, tablet vb.) bağımlılığı arttı, evde çok sıkıldık, aile içi tartışmalar arttı, evin beslenme ve uyku düzeni bozuldu, maddi sorunlar yaşadık, sağlık sorunları yaşadık ve kilo aldık” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-7: “Kızımın sınav stresi, küçük oğlumun oyun istekleri, dışarıya çıkamadığı için ablasıyla oynamak istemesi ama ablasının ders çalışmak zorunda olmasından dolayı yaşanan çatışmalar. Eşimle aynı zamana denk gelen online dersleri yapmakta da bir hayli zorlanıyoruz.”

K-15: “Çocukların sürekli telefon ve tabletle vakit geçirmek istemeleri, derslerini takip etmemeleri evde tartışmaların çıkmasına neden oldu.”

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinin “aileye etkisi” genel teması altında yer alan, “pandemi sürecinde ailede yaşanan olumlu değişimler” alt temasına ait görüşleri Tablo-12’de sunulmuştur.

Tablo-12. Pandemi Sürecinde Ailede Yaşanan Olumlu Değişimlere İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Aileye etkisi	Pandemi sürecinde ailede yaşanan olumlu değişimler	Ailenin önemini fark etme	K-5, K-8, K-10, K-14, K-20, K-22, K-24, K-28, K-30, K-31, K-32, K-37
		Sağlığın önemini fark etme	K-1, K-2, K-3, K-7, K-13, K-16, K-17, K-21, K-29, K-35, K-42, K-43, K-49
		Herhangi bir olumlu değişim yaşamadık	K-19, K-36, K-38, K-40, K-41
		Sevdiğimiz insanları ihmal etmemek	K-39, K-43
		Temizliğin önemini fark etmek	K-6, K-34
		İsteklerimizi erteleyebileceğimizin farkındalığı	K-7, K-21
		Bir birey olarak kendimizi önemsemek	K-44
		Sosyal faaliyetlerin önemini anlamak	K-4
	Özgürlüğün kıymetini bilmek	K-49	

Tablo-12 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinin “aileye etkisi” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde ailede yaşanan olumlu değişimler” alt temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “ailenin önemini fark etme, sağlığın önemini fark etme, herhangi bir olumlu değişim yaşamadık, sevdiğimiz insanları ihmal etmemek, temizliğin önemini fark etmek, isteklerimizi erteleyebileceğimizin farkındalığı, bir birey olarak kendimizi önemsemek, sosyal faaliyetlerin önemini anlamak, özgürlüğün kıymetini bilmek” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-39: “Hayat her şeye rağmen bir şekilde devam ediyor. Yakınlarımızın ve sevdiğimizlerin kıymetini, onlar hayattayken bilmeliyiz düşüncesi oluştu.”

K-49: “Sağlıklı bir hayatın ne kadar değerli olduğunu ve kısıtlama olmadan yaşamının ne kadar güzel bir hayat tarzı olduğunu anladık.”

Bulgular sunulurken dördüncü olarak, Covid-19 pandemi sürecinde ailenin tamamının veya herhangi bir üyesinin “destek ihtiyacı” hissetmesi genel teması etrafında toplanan alt temalara ait görüşler verilmiştir. Ebeveynlerin, “pandemi sürecinde herhangi bir destek alındı mı” alt temasına yönelik görüşleri Tablo-13’te sunulmuştur.

Tablo-13. Pandemi Sürecinde Herhangi Bir Destek Alınıp Alınmadığına İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Destek ihtiyacı	Pandemi sürecinde herhangi bir destek alındı mı	Herhangi bir destek almadık	K-1, K-2, K-3, K-4, K-5, K-6, K-7, K-8, K-9, K-10, K-11, K-12, K-13, K-14, K-15, K-16, K-17, K-18, K-19, K-20, K-21, K-22, K-23, K-24, K-25, K-26, K-27, K-28, K-29, K-30, K-31, K-32, K-33, K-34, K-35, K-36, K-37, K-38, K-39, K-40, K-41, K-42, K-43, K-44, K-45, K-46, K-47, K-48, K-49, K-50

Tablo-13 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecinde “destek ihtiyacı” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde herhangi bir destek alındı mı” alt temasına yönelik olarak ebeveynler; ne aile olarak ne de aile içindeki herhangi bir üye için destek almadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-1: “Ne kendim ne de ailemdeki başka biri için hiç kimseden hiçbir destek almadık.”

K-50: “Hayır, herhangi bir destek almadık.”

Ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecinde “destek ihtiyacı” genel teması altında yer alan, “pandemi sürecinde destek alma ihtiyacının hissedilmesi” alt temasına ait görüşleri Tablo-14’te sunulmuştur.

Tablo-14. Pandemi Sürecinde Destek Alma İhtiyacının Hissedilmesine İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Genel Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Destek ihtiyacı	Pandemi sürecinde destek alma ihtiyacının hissedilmesi	Hayır hissetmedik	K-2, K-3, K-4, K-5, K-7, K-8, K-9, K-10, K-11, K-13, K-14, K-15, K-16, K-17, K-18, K-20, K-21, K-22, K-23, K-25, K-26, K-27, K-28, K-29, K-30, K-32, K-33, K-34, K-35, K-37, K-38, K-39, K-40, K-41, K-42, K-43, K-44, K-45, K-46, K-47, K-48, K-49, K-50
		Evet hissettik	K-1, K-6, K-19, K-24, K-31, K-36
		<u>Hangi konuda destek almak isterdiniz?</u>	
		Psikolojik destek	K-6, K-12, K-19, K-31
		Ergenlerle iletişim kurma yöntemleri	K-24, K-36
		Verimli zaman geçirme yöntemleri	K-1, K-24
Çocuklarımızın dersleri için destek	K-19		

Tablo-14'deki, Covid-19 pandemi sürecinde “destek ihtiyacı” genel teması altında yer alan “pandemi sürecinde destek alma ihtiyacının hissedilmesi” alt temasına yönelik ebeveyn görüşleri incelendiğinde; Ebeveynlerin yüzde doksanın “destek alma ihtiyacı hissetmediklerini” ifade ettikleri görülmektedir. Diğer yandan ebeveynlerin yüzde onu ise “destek alma ihtiyacı hissettiklerini” belirtmişlerdir; destek alınmak istenen konulara ilişkin görüşlerin “psikolojik destek, ergenlerle iletişim kurma yöntemleri, verimli zaman geçirme yöntemleri, çocuklarımızın dersleri için destek” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu alt temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-16: “Hayır hissetmedik. Kendi tecrübelerimizle sürecin üstesinden gelmeye çalışıyoruz. Şu ana kadar da bunu başardığımızı düşünüyorum.”

K-24: “Destek alma ihtiyacı hissettim. Örneğin, vaktimi daha verimli olarak nasıl kullanabilirim, çocuklarımla nasıl daha etkili iletişim kurabilirim, bunları öğrenmek iyi olurdu.”

Bulgular sunulurken beşinci olarak; ebeveynlerin, Covid-19 pandemi sürecine ilişkin “beklentileri” genel temasına ait görüşleri Tablo-15’te sunulmuştur.

Tablo-15. Pandemi Sürecine İlişkin Ebeveyn Beklentileri

Genel Tema	Kodlar	Katılımcılar
Beklentiler	Herkes tedbirlere uysun ve duyarlı olsun	K-1, K-13, K-29, K-34, K-35, K-36
	Özgürlüğümüze biran önce kavuşalım	K-1, K-39
	Psikolojik destek hatları kurulsun	K-3, K-49
	Ebeveynlere ve velilere destekleyici eğitimler verilsin	K-12
	TV’de olumsuz görüntüler (ölüm sayısı vb.) paylaşılmasın	K-36

Tablo-15 incelendiğinde, Covid-19 pandemi sürecine ilişkin “beklentiler” genel temasına yönelik ebeveyn görüşlerinin: “herkes tedbirlere uysun ve duyarlı olsun, özgürlüğümüze biran önce kavuşalım, psikolojik destek hatları kurulsun, ebeveynlere ve velilere destekleyici eğitimler verilsin ve TV’de olumsuz görüntüler (ölüm sayısı vb.) paylaşılmasın” kodları etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu genel temaya yönelik görüşlerini yansıtan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur.

K-13: “Herkesin tedbirlere uymasını ve bu konuda duyarlı olmasını temenni ediyorum.”

K-39: “İnşallah hem biz, hem ülkem hem de dünya kısa sürede özgürlüğüne kavuşur.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın ilk bulgusu olarak, Covid-19 pandemi sürecinde ebeveynlerin hayatında meydana gelen değişikliklerin, olumlu ve olumsuz değişimler şeklinde iki boyutta yaşandığı belirlenmiştir. Olumsuz değişiklikler arasında; sosyal hayatın (aktivitelerin) kısıtlanması, eve kapanma, iş ortamının değişmesi, korku, stres ve belirsizliklerin artması, daha gergin ve agresif olma, teknoloji kullanımında artış, hayatın monotonlaşması, temizlik ve sağlık takıntılarının artması, çocukların okula gidememesi, ev ve iş hayatı arasındaki dengenin bozulması, arkadaşlık ilişkilerinin bozulması, işten çıkarılma ve kilo alma yer alırken; olumlu değişimlerin

ise aile ile ilişkilerin güçlenmesi şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu bulguların, alanyazındaki diğer araştırmaların sonuçları ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir (Göl-Güven vd., 2020; Lai vd., 2020). Nitekim, Covid-19 salgını sürecinde aile, okul, iş konularında sorumluluklarını yerine getirememeye, yorgunluk/bitkinlik, enerjisiz hissetme, uyku düzeninde bozulma, sosyal geri çekilme, aile üyeleriyle çatışma, evlilik ilişkisinde yeni sorunların olması veya kronik sorunların daha da büyümesi, iş yaşamında kişiler arası ilişkilerde çatışmalar sıklıkla vurgulanmaktadır (Cao vd., 2020; Ho vd., 2020; Kanbur & Akgül, 2020; Odriozola-González vd., 2020). Yapılan diğer bir çalışmada ise ebeveynlerin önemli bir kısmı (%43) bu süreçte kendine daha az vakit ayırıyor olmanın üzülmelerine neden olduğunu belirtmiştir. Evde kapalı kalarak zaman geçirmeye çalışmanın kendisinin tüm enerjisini aldığını söyleyenlerin oranı %31 olarak belirlenmiştir. Bu belirsizliğin bireylerde yarattığı stres ve kaygının, sürecin ne kadar devam edeceğinin ve ne zaman normal yaşantıya geri döneleceğinin bilinmemesi ile ilgili olarak arttığı belirlenmiştir (Göl-Güven vd., 2020). Diğer yandan bazı ebeveynlerin bu sürecin kendi yaşamlarında aile ilişkilerinin güçlenmesi şeklinde olumlu değişimleri de içerdiğini vurgulaması oldukça önemlidir. Bu tür krizlerin olumsuz yönlerinin yanı sıra yaşamımızı olumlu yönde ve güçlendirici bir etkisinin olabileceğini göstermektedir

Araştırmanın bir diğer bulgusu da, Covid-19 pandemisinin özellikle ebeveynlerin duygu ve düşünceleri üzerinde etkili olduğu yönündedir. Ebeveynlerin bir kısmı bu etkiyi, kendilerini tedirgin ve endişeli hissederek, korkarak, ölenlere üzülmeye, bu dönemi yoğun ve yorucu olarak değerlendirerek, eski günlere özlem duyarak, can sıkıntısı çekerek, isteksizlik ve bıkkınlık yaşayarak, kendine vakit ayıramayarak, karamsarlık ve umutsuzluk yaşayarak, adapte olamayarak, yalnızlık ve çaresizlik yaşayarak ve planlarının bozulmasından rahatsız olarak olumsuz boyutlarıyla yaşarken; bazı ebeveynler ise hayatının değişmediği, zaman bolluğu yaşadığı ve bol çalışma fırsatı bulunduğu, yaşamın anlamını sorgulamaya başladığı gibi negatif olmayan değişimleri yaşadıklarını belirtmişlerdir. Her iki boyutuyla ebeveynlerin yaşadıkları bu durumların alanyazındaki diğer çalışmalarda da vurgulandığı görülmektedir. Covid-19 salgınının Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi (küresel salgın) olarak ilan edilmesi üzerine toplumda korku, çaresizlik ve endişe düzeyinde önemli bir artış olmuştur. Bu durumun belirsizliği, sağlık ile ilgili anksiyete, basın-yayın ve sosyal medyadaki doğru ve/veya yanlış bilgilere sürekli maruz kalma ve sevdikleri insanların risk altında olması; bireylerin yaşadığı korkunun kaynakları olarak belirlenmiştir (Mertens vd., 2020). Bu tür durumlarda sıklıkla bireylerde hayatları üzerindeki kontrolünü kaybetme ve çaresizlik duygusunun arttığı görülmektedir (Abad vd., 2010).

Ayrıca ruhsal ve fiziksel sağlık sorunlarında ve sosyal izolasyona bağlı olarak yalnızlık duygusunda da artış olduğu belirtilmektedir (Kanbur & Akgül, 2020; Wagner, 2020). Göl-Güven ve diğerleri (2020) tarafından yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin Covid-19 pandemisi öncesinde çoğunlukla olumlu duygular içinde olduklarını belirtenlerin oranı %67 iken, Covid-19 pandemisi kısıtlamaları esnasında bir dizi olumsuz duygu yaşadığını belirten ebeveynlerin oranı ise %33 olarak belirlenmiştir. Odriozola-González ve diğerleri (2020) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da katılımcıların %32.4'ü kaygı, %44.1'i depresyon ve %37'si stres ile ilgili yüksek puan almışlardır.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda ise pandemi sürecinde ebeveynlere iyi gelen şeyler arasında; aileyle vakit geçirmek, kitap okumak, doğada insanlardan uzak vakit geçirmek,

kendimle baş başa kalmak, uzun zamandır yapamadığım işlerime vakit ayırmak, internette vakit geçirmek, telefon görüşmeleri, film izlemek, yavaşlamak, yeni hobiler edinmek, işim için daha çok çalışmak, TV izlemek ve online alışveriş yapmak gibi ifadelerin bulunduğu; ayrıca ebeveynlerden, pandemi sürecinde kendisine iyi gelen herhangi bir şeyin olmadığını beyan edenlerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlarda da görüldüğü gibi, pandemi ile ortaya çıkan bu yeni ve belirsiz duruma uyum sağlamak için ebeveynlerin farklı başa çıkma yolları kullandığı görülmektedir. Bu durum özellikle bireylerin bu tür krizlerden güçlenerek çıkma, bir tür psikolojik sağlamlıkta artış, travma sonrası büyüme gibi kavramlarla ifade edilen durumlara örnek olabilir (Aşkın vd., 2020). Nitekim zaman içerisinde bireylerde belirsizliğe yönelik kaygının azalması, bu yeni duruma alışma, evden çalışma, online eğitim alma gibi durumların günlük rutine dönüştüğü gözlenmektedir. Bazı ebeveynlerin; hayatım değişmedi, zaman bolluğu yaşadım ve bol bol çalışma fırsatı buldum, yaşamın anlamını sorguladım gibi ifadeleri de bu durumu doğrular niteliktedir. Bu durum krizlerin, her zaman olumsuz ve travmatik durum olarak yaşanmayacağını; bireylerin yeni durumlara uyum sağlamak için başa çıkma gücünü geliştirmesine imkân yaratabileceğini göstermektedir.

Araştırmanın, Covid-19 pandemi sürecinin ergenlerin yaşamına yansımalarına ilişkin ebeveynlerin görüşleri incelendiğinde; ergenlerin teknoloji ve sosyal medya kullanımları ile birlikte bağımlılıklarının arttığı, eğitim süreçlerinin aksadığı, evde canlarının sıkıldığı, sosyal hayatlarında (hobiler, spor, tiyatro vb. faaliyetler) aksamaların olduğu, okulu ve arkadaşlarını özlediği, kardeşler arasında çatışmalar çıktığı, hareketsizlik ve hantallaşmanın arttığı, ders çalışma düzenlerinin bozulduğu, kilo aldıkları, ebeveyn çocuk çatışmalarının arttığı şeklinde görüşlerin yanı sıra herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirten görüşlerin de olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar genel olarak ergenlerin bu süreçten birçok açıdan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ergenlerin bu dönemde, günlük aktivite ve eğlence rutinleri farklılaşmış, sosyal mesafe ve zorunlu izolasyon ile ilk olarak ergenlerin akran ilişkileri bu durumdan etkilenmiştir. Bu durum ergenlerin sosyal medyada daha fazla arkadaşlarıyla iletişim kurmaya yöneltirken, internette daha fazla zaman harcamasına yol açmış ve problemlili internet kullanımı için riski artırmıştır. Özellikle eğitim sürecinin online olması, sosyal ilişkilerin kesintiye uğraması, aile ilişkilerinde çalışmaların artması, fiziksel ve duygusal açıdan yaşanan sorunlar ile internet ve oyun bağımlılığı gibi risklerin arttığı bir dönem olmuştur. Yapılan diğer çalışmalarda da, ergenlerde döneme özgü birçok duygusal ve fiziksel değişiklik devam ederken, salgın hastalık ve zorunlu olarak evde kalmanın birçok soruna neden olabildiği vurgulanmaktadır. Nitekim bazı ergenler böyle bir sorun olduğunu tamamen inkâr edebilirler ve hayatlarında hiçbir değişiklik yapmayı kabul etmeyebilirler. Diğer taraftan bazı ergenler ise uyku ve yeme sorunları, aşırı huzursuzluk, saldırganlık, içe kapanma, üzüntü, yoğun kaygı, fiziksel ağrılar, davranış sorunları, alkol kullanımı gibi riskli davranışlara yönelebilmektedirler (CTSS, 2020). Ülkemizde yapılan bir çalışmada Covid-19 pandemi sürecinde çocukların genel davranışları ve duygu durumları incelenmiş ve ebeveynlere göre, üzgün olma (%64) ve daha az eğleniyor gibi görünme (%52) durumlarının daha yüksek oranda olduğu görülmüştür. Ayrıca, çocuklarının yaşadıkları endişe durumlarının Covid-19 pandemisi öncesi oranının Covid-19 nedeniyle evde kalma günlerindeki orana göre daha yüksek bulunmuştur (Göl-Güven vd., 2020). Bu sonuçlara dayanarak pandemi sürecinin çocuk ve ergenler için de zorlayıcı birçok sorunu doğurduğu söylenebilir.

Covid-19 pandemi sürecindeki ergenlerin duygu ve düşüncelerindeki değişimlere ilişkin ebeveyn görüşlerinde: belirsizlikten kaynaklanan endişe, mutsuzluk, derslere ilginin azalması, temizlik takıntısı gibi olumsuzlukların yanı sıra, ailenin önemini kavrama, ölüm korkusu ile yüzleşme, teknolojiyi verimli kullanmanın önemini kavrama gibi olumlu ifadelerde yer almaktadır. Bu sonuçların diğer çalışmalar tarafından da desteklendiği; Covid-19 pandemisinin yol açtığı kayıplar, riski azaltma yönünde yapılan ve süreleri uzatılan kapanma, sosyal kısıtlama ve karantina uygulamaları milyonlarca kişi ile birlikte ergenlerinde hayatında belirgin bozulmalara yol açtığı görülmektedir. Salgın riskini azaltma yönünde alınan tedbirler ile birlikte; ergenlerin okul ve akran etkileşimi ve açık alanda yapılan aktivitelerin azalması; artan izolasyon ve evdeki harcanan zaman miktarı, yalnızlık duygusu, uyku ve yeme gibi günlük rutinlerin bozulmasının yanı sıra, artan ekonomik zorlukların, ebeveynin iş kaybı, aile içi çatışma ve şiddet gibi pek çok etken ergenlerde ruhsal sorunlara yol açmış, pandemi öncesinde halihazırda var olan ruhsal sorunların şiddetini arttırmıştır (Yektaş, 2020). Pandemi ile ilgili kısıtlamalar ve azalan sosyal etkileşim, okul ve akran ortamından yoksun kalan 13-25 yaş arası ergenlerin %83'ünün ruhsal belirtilerini kötüleştirilmiş ve %26'sı ise daha önce aldıkları psikiyatrik desteğe pandemi nedeniyle ulaşamamıştır (Young Minds, 2020). Bununla birlikte, bu süreçte birçok çocuk ve ergende özellikle kaygı ve depresyon gibi içe yönelim sorunlarında artma olduğu, günlük hayat düzeninde yaşanan bu değişikliklere alışmakta ve bu sürece uyum sağlamakta zorlandıkları görülmüştür (Yektaş, 2020). Bu sonuçlar, ergenlerin bu dönemde duygusal ve davranışsal yönden olumsuz birçok değişim yaşadıklarını göstermektedir.

Covid-19 pandemi sürecinde ergenlerin en çok zorlandığı şeylere ilişkin ebeveyn görüşleri incelendiğinde; evde kapalı kalmak ve dışarı çıkamamak, arkadaşlarından uzak kalmak, aileleriyle uzun süre vakit geçirmek, sosyal aktivitelerden uzak kalmak, sürekli maske takmak, sürekli bilgisayar başında olmak şeklinde olumsuz görüşlerin yanı sıra; dersleri online takip etmeyi öğrendiler ve herhangi bir şeyden dolayı zorlanmadılar şeklinde olumlu görüşlerinde yer aldığı görülmüştür. İlgili alanyazındaki çalışmalarda da vurgulandığı gibi özellikle sosyal kısıtlama, bir ergen için okul ve boş zaman aktivitelerinden mahrum kalması, kendini deneyimlediği ve problemlerle baş etmede destek aldığı akran grubundan yoksun kalması anlamına gelir. Ergenler için akran etkileşimi ve akran desteğinin azalması, daha fazla yalnız kalmaya, pandeminin yarattığı belirsizliğe ve kaygıya, hastalanma korkusuna, tehlikeli durumlara karşı artan dikkate ve yanlış bilgi kaynaklarından daha fazla etkilenmeye ve ayrıca depresyon, kaygı gibi stres reaksiyonlarının artmasına yol açmaktadır (Wagner, 2020). Aynı zamanda sosyal kısıtlama, ergenin otorite ve yetişkinlerle artan çatışması nedeniyle, akranları dışındaki sosyal ve duygusal destek kaynaklarını da yeterince kullanamamaları anlamına gelmektedir (Kanbur & Akgül, 2020). Özellikle okulların kapanması ve çocukların dışarı çıkmalarının kısıtlanması ile birlikte çocukların bazı gelişimsel becerileri için destekleyici olabilecek etkinliklere katılımları ciddi düzeyde azalmıştır (Yektaş, 2020).

Covid-19 pandemi sürecinde ergenlere iyi gelen şeylere yönelik ebeveyn görüşlerinin: ailesiyle birlikte vakit geçirmek ve sohbet etmek, ev içi etkinlikler (oyun, yemek, temizlik vb.), online bilgisayar oyunları, doğada vakit geçirmek, kişisel bakım yapmak, film izlemek, arkadaşları ile telefon görüşmeleri, uyumak ve dinlenmek, kitap okumak, örgü örmek şeklinde olduğu anlaşılmıştır. Bu bulgular, bazı ergenlerin kriz dönemi ile daha iyi başa çıkabildiğini göstermektedir. Bu bulguyu destekleyen bir çalışmada, 13-17 yaş aralığındaki Çinli ergenlerin;

problem çözüme, planlama, bilişsel yeniden yapılandırma gibi aktif başa çıkma yöntemlerini kullanması ve zor yaşam koşulları karşısında psikolojik dayanıklılık puanlarının yüksek olmasının önemli bir koruyucu faktör olduğu belirlenmiştir (Zhang vd., 2020). Bu sürecin bazı ergenler için bir tür başa çıkma, yeni becerileri kazanma, krizi öğrenme ve gelişime için avantaja dönüştürme gibi etkileri ve olumlu deneyimleri içerdiği görülmektedir.

Covid-19 pandemi sürecinde ebeveynlerin üçte ikisi Covid-19 hastalığına yakalanan tanıdıklarının olduğunu belirtirken üçte biri ise Covid-19 hastalığına yakalanan herhangi bir tanıdıklarının olmadığını belirtmişlerdir. Bu ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu, Covid-19 hastalığına yakalanan tanıdıklarının iyileştiğini ifade ederken; küçük bir bölümü de bu tanıdıklarının vefat ettiğini belirtmişlerdir. Küresel bir afet olarak tanımlanan Covid-19 pandemisi, çeşitli biçimlerde ölüme bağlı ya da ölüm dışında kayıp ve yas duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Salgına ya da salgınla ilgili alınan önlemlere bağlı olarak insanlar maddi ve manevi kayıp yaşamaktadır (Işıklı, 2020). Kayıp, anlamlı addedilen bir şeyden gerçekten mahrum kalmak veya mahrum kalma algısı olarak yasa neden olan acı veren deneyimleri içerir. Kişide gerçek bir kayıp deneyimi ya da kayıp tehdidiyle ortaya çıkan hüznün, acı, huzursuzluk, yoksunluk, üzüntü ile kayıp sonrası dünyamızı yeniden düzenleme çabasını yansıtan karmaşık bir durumdur. Pandemi sürecinde de birçok yetişkin yakınlarını kaybederken, yine çoğu yetişkinde sevdiklerinin Covid-19'a yakalanması ve ölebilecekleri korkusuyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Gerek kayıp öncesi gerekse kayıp yaşandıktan sonra kaybettiği kişinin cenaze törenine katılamama ve sonrası yas sürecini sosyal izolasyon nedeniyle yalnız başına yaşamak zorunda olmak, yastaki bireyleri daha travmatik bir noktaya taşımıştır. Bu nedenle pandemi sürecinde yaşanan kayıplar özellikle yetişkinler için en önemli stres faktörlerinden biri olmuştur. Bu durum Covid-19 pandemisinin ortaya çıkardığı stresi daha da artıran; dolayısıyla yalnızlık, üzüntü ve öfkeyi tetikleyen bir durum olarak, ruh sağlığı desteğine olan ihtiyacı da artıran bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Bir diğer bulguda ise Covid-19 pandemi sürecinin aile üzerindeki etkilerine bakıldığında; sosyal çevreden soyutlanma, stres, endişe ve karamsarlık, aile içi tartışmalar, korku, sıkılma, temizliğe yönelme, maddi sorunlar, işsizlik ve sağlık sorunları gibi birçok etkiden söz edilmektedir. Ayrıca bu süreçte çocukların eğitiminin aksaması, yaşanan ölümler nedeniyle ailedeki endişenin artması, çocukların teknoloji bağımlılığı riskinin artması (telefon, tablet vb. kullanımının artması), evde çok fazla sıkılma, aile içi tartışmalar, aile bireylerinin beslenme ve uyku düzeninin bozulması, maddi sorunlar, sağlık sorunları ve kilo alma gibi olumsuz görüşlerin yanı sıra herhangi bir sorun yaşamadıklarını beyan eden olumlu ebeveyn görüşleri de yer almaktadır. Yapılan diğer çalışmalarda da pandemi sürecinin ailenin tümüne yansıyan birçok olumsuz etkisinden söz edilmektedir. Pandemi sürecinde fiziksel kısıtlamalardan kaynaklanan sosyal izolasyonun ailede hem ruhsal hem fiziksel sağlığı olumsuz etkilediği üzerinde durulmaktadır (Leigh-Hunt vd., 2017). Sosyal ilişkilerin, psikolojik iyi oluş, fiziksel refah ve hatta hayatta kalma için hayati önem taşıyan biyolojik bir ihtiyaç olduğu öne sürülmektedir. Sosyal bağların güçlü olması ruh sağlığı için önemli bir koruyucu faktör iken bu dönemde sosyal izolasyon, sosyal ilişkilerde kesintilere yol açarak özellikle stresle başa çıkma açısından bir risk faktörü haline dönüşmüştür. Bu nedenle izolasyon boyunca sosyal ilişkilerin eksikliği psikolojik ve duygusal iyi oluş halini olumsuz etkilemektedir (Holt-Lunstad, 2007). Covid-19 pandemisi ile gelen sosyal izolasyon ve karantina süreçleri

sonrasında bireyler aileleri ile evde daha fazla vakit geçirmeye başlamış ve bazı aileler için ciddi sosyal, psikolojik, ekonomik ve toplumsal sonuçları beraberinde getirmiş, özellikle aile içi şiddeti, alkol ve madde kullanımını artırdığı ortaya koyulmuştur (Ergöner vd., 2020).

Tüm bu olumsuz etkilerinin yanı sıra, Covid-19 pandemi sürecinde ailede yaşanan olumlu değişimler de vurgulanmaktadır. Bu olumlu değişimler arasında aile üyelerinin normal yaşam sürecinde kaçırdığı değerleri fark etmesi, örneğin; ailenin değerini bilmek, sağlığı ve sevdiğimiz insanları ihmal etmemek, temizliğin önemini anlamak, bir birey olarak kendimizi önemsememiz gerektiği, bazı isteklerimizi erteleyebileceğimiz, sosyal faaliyetlerin ve özgürlüğün kıymetini bilmek gibi bulgular yer almaktadır. Kriz ve travma sonrasında, travma sonrası büyüme olarak adlandırılan ve bireylerin stres ve travmatik olayların getirdiği olumsuzluklara rağmen travma sonrasında yaşadıklarına daha bilgece bakabilmesi, dersler çıkarabilmesi, sevdiği ile ilişkilerini güçlendirmesi, yaşamın getirdiği belirsizliklere karşı kabulleniş ve yeni deneyimlere açıklık, zorlanmalara karşı dayanıklılık geliştireceği de öngörülmektedir (Polizzi vd., 2020). Nitekim, Covid-19 pandemisi ile gelen sosyal izolasyon ve karantina süreçleri sonrasında bireyler, aileleri ile evde daha fazla vakit geçirmeye başlamışlardır. Bu durum aile olarak ilişkilerini güçlendirme ve birlikte kaliteli vakit geçirme konusunda birçok aile içinde fırsat oluşturacak bir yaşam deneyimi sunmuştur. Yine bu dönem bir çok yetişkinin, özellikle online eğitimler ve seminerler gibi kendini hem mesleki hem de kişisel olarak geliştirebilecek etkinliklere yönelmesine yol açmış, bu durum özellikle daha önce fırsat yaratılmayan alanlarda yetişkinlere büyük bir zenginlik sunmuştur. Ebeveynlerin ve çocuklarının farklı uğraşlar/hobiler edinmesi; spor, müzik, kitap, sinema vb. aktiviteler için daha fazla zaman ayrılması; ailece yapılacak planlamalar ile aile üyelerinin birbirlerini desteklemesi gibi olumlu kazanımlarda sağlanmıştır. Tüm bu gelişmeler bireylerin yaşadıkları krizlerle etkili şekilde başa çıkma ve krizi bir avantaja dönüştürme konusundaki potansiyelini ortaya koymasından dolayı önemli göstergeler olarak kabul edilebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda ise ebeveynler, Covid-19 pandemi sürecinde hem tüm aile olarak hem de herhangi bir aile üyesi için psikolojik destek almadıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu destek alma ihtiyacı hissetmediklerini ifade ederken; destek almak isteyenlerin destek istedikleri konular arasında: psikolojik destek, ergenlerle iletişim kurma yöntemleri, verimli zaman geçirme yöntemleri ve çocukların dersleri için destek almayı isteme olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular incelendiğinde, ebeveynlerin özellikle çocukları için daha fazla destek ihtiyacı hissettikleri görülmektedir. Göl-Güven ve diğerleri (2020) tarafından yapılan bir çalışmada bu bulguları destekler niteliktedir. Buna göre, ebeveynlerin %41'i bu dönemde çocuklarının zorlayıcı davranışları olduğunda, buna nasıl müdahale edeceklerini bilmemenin, kendilerini çaresiz hissettirdiğini ifade etmiştir. Buna karşılık, çocuğunun evdeki rutinleri takip etmesini sağlayamadığını ifade eden ebeveynlerin oranı ise %25'dir. Ayrıca sorunlara karşı destek mekanizmalarına duyulan ihtiyaç ile ilgili olarak, kendi ebeveynlik kaynaklarının (eğlenceli aktiviteler bilmek) daha geniş olmasını dileme oranı %47 ile en yüksek oran olmuştur. Kendi ebeveynlerini destek olarak yanlarında olmasını dilemek ikinci sıraya yerleşmiştir (%42). Sonraki sırayı okullar alırken (%28), en son sırayı uzman desteği olarak adlandırılabilir yazılı, görsel ve medya kaynakları almıştır (%19). Tüm bu süreci genel olarak değerlendirdiğimizde, salgın süreci hem ebeveyn olarak hem de ergen olarak tüm aile bireylerini farklı düzeylerde ve şekillerde etkilemiştir. Dolayısıyla

bu farklı etkilerle her bir birey kendi başa çıkma potansiyeli doğrultusunda başa çıkmaya çalışmakta, zaman zaman diğerlerinden destek almakta ya da onlara destek vermekte ve bu krizle insanlar birlikte başa çıkmaya çalışmaktadır.

Araştırmanın son bulgusu ise Covid-19 pandemi sürecine ilişkin ebeveyn beklentilerinin tespit edilmesidir. Ebeveyn beklentileri: herkes tedbirlere uysun ve duyarlı olsun, özgürlüğümüze biran önce kavuşalım, psikolojik destek hatları kurulsun, ebeveynlere ve velilere destekleyici eğitimler verilsin ve TV’de olumsuz görüntüler (ölüm sayısı vb.) paylaşılmasın şeklindedir. Bu bulgular, ebeveynlerin pandemi sürecinin sona ermesi için herkesin sorumluluk almasını ve eski normallerine dönme konusunda beklentilerinin yüksek olduğu, aynı zamanda bu süreçte ebeveynlere yönelik destekleyici çalışmaların yapılmasına gereksinim duydukları şeklinde değerlendirilebilir. Alanyazına bakıldığında, bu kapsamda yapılacak farkındalık çalışmaları ile yaşanan salgın sürecine anlam katma, strese karşı toleransı artırma, sosyal destek kaynaklarını güçlendirme ve amaca yönelik hedefler ve adımlar atma gibi çalışmaların yararlı olacağı vurgulanmaktadır. Özellikle bu sürecin getirdiği belirsizlik, ekonomik sorunlar, yalnızlık, izolasyon, umutsuzluk gibi problemlerle baş etmeyi kolaylaştıracak stratejilerin öğretilmesi krizle başa çıkma açısından önemli düzeyde katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Polizzi vd., 2020).

Günümüzde pandeminin de etkisiyle, dünya hızla “online” bir laboratuvara dönüşmüş ve bu zorunlu dönüşüm ile “yeni dijital bir dünya” oluşmuştur (Aşkın vd., 2020). Nitekim, pandemide, psikolojik destek için teknolojiden ve dijital kaynaklardan (telefon, online uygulamalar, online programlar, video konferans görüşmeleri vb.) yararlanma düzeyinin çok hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir (Holmes vd., 2020). Bu bağlamda, özellikle kriz ve zorlayıcı olaylarda yaşanan stres ve zorlanma gibi durumlar başta olmak üzere, psikolojik destek sağlayacak etkili müdahale ve stratejilerin oluşturulması artan ruh sağlığı ihtiyacını karşılamada önemli görünmektedir (Aşkın vd., 2020).

Sonuç olarak bu araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak, pandemi sürecinin tüm dünya için iyi yönetilmesi gereken bir afet ve kriz durumu olduğu ve insanlığın ortak yaşam alanında derin izler bırakacağı söylenebilir. Bu süreçte, tüm ülkelerde ve sosyal yapılarda ortaya çıkan etkileri ve sonuçları itibarıyla özellikle koruyucu ve önleyici ruh sağlığı hizmetlerinin önemi daha da belirginleşmiştir. Gerek yetişkinler gerekse ergenlik dönemi gibi kritik bir gelişim sürecinde olanlar için risklerin belirlenmesi ve etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi önemli görünmektedir. Bu bağlamda, başta ruh sağlığı ve okul psikolojik danışmanlığı gibi alanlarda pandemi sonrası için müdahale planlarının oluşturulmasının bir gereklilik olduğu karşımıza çıkmaktadır. Okul psikolojik danışmanlarının da bu kapsamda yeterliklerinin artırılması, krize müdahale ve kriz danışmanlığı, online psikolojik danışmanlık gibi alanlarda uzmanlaşması gerekmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, katılımcıların “Biz Bir Takımız Projesi” kapsamında kampa katılan ergenlerin ailelerinin görüşleri ile sınırlı olması gösterilebilir. Ayrıca, bu çalışmanın verileri ortaokul dönemindeki ergenlerin ebeveynlerinden elde edilmiş olması diğer bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öneriler

Farklı sosyoekonomik düzeydeki ergenlerin ve ailelerinin katılımcı olduğu nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma desen çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abad, C., Fearday, A., & Safdar, N. (2010). Adverse effects of isolation in hospitalised patients: A systematic review. *Journal of Hospital Infection*, 76(2), 97-102. <https://doi.org/10.1016/j.jhin.2010.04.027>

Almond, D., & Mazumder, B. (2005). The 1918 influenza pandemic and subsequent health outcomes: An analysis of SIPP data. *American Economic Review*, 95(2), 258-262. <https://doi.org/10.1257/000282805774669943>

American Psychiatric Association (APA) (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5.Basım). Washington, DC: American Psychiatric Association. <http://books.google.com/books?id=S8p3lwEACAAJ&pgis=1>.

Aşkın, R., Bozkurt, Y., & Zeybek, Z. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37 - Özel Ek), 304-318.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 1-15.

Baş, T., & Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: NVIVO ile nitel veri analizi* (2.Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Briggs, C. L. (1986). *Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research*. New York: Cambridge University Press.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (21.Basım). Ankara: Pegem Akademi.

Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the Covid-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287, 112934. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>

Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. London: Tavistock.

CTSS (2020). *Helping homebound children during the Covid-19 outbreak*. Erişim adresi: https://www.cstsonline.org/assets/media/documents/CSTS_FS_Helping_Homebound_Children_during_COVID19_Outbreak.pdf

Ergöner, A. T., Biçen, E., & Ersoy, G. (2020). Covid-19 salgınında ev içi şiddet. *The Bulletin of Legal Medicine*, 25, 48-57. <https://doi.org/10.17986/blm.2020.v25i.1408>

Göl-Güven, M., Şeker, V., Erbil, F., Özgünlü, M., Alvan, G., & Uzunkök, B. (2020, Ağustos). *Covid-19 pandemisinin aile yaşantısına yansımaları Rapor-2*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/343305552_Covid-19_Pandemisinin_Aile_Yasantisina_Yansimalari_Rapor-2

Herbert, C. (2018). *Travma sonrası psikolojik tepkileri anlamak* (Çev. N. Azizlerli & R. Güneş). İstanbul: Psikonet Yayınları.

Ho, C. S., Chee, C. Y., & Ho, R. C. (2020). Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic. *Ann Acad Med Singapore*, 49(1), 1-3.

Holmes, E. A., O'Connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., ... & Ford, T. (2020). Multidisciplinary research priorities for the Covid-19 pandemic: A call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*, 7, 547-560. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30168-1](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1)

Holt-Lunstad, J. (2017). The potential public health relevance of social isolation and loneliness: Prevalence, epidemiology, and risk factors. *Public Policy & Aging Report*, 27(4), 127-130. <https://doi.org/10.1093/ppar/prx030>

Huremović, D. (2019). Mental health of quarantine and isolation. İçinde D. Huremović (Ed.), *Psychiatry of pandemics: A mental health response to infection outbreak* (ss. 95-118). Switzerland: Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15346-5_9

Inter Agency Standing Committee (IASC) (2020). *COVID-19 salgınının ruh sağlığı ve psikososyal etkenler açısından ele alınması bilgi notu. Acil durumlarda ruh sağlığı ve psikososyal destek referans grubu*. Erişim adresi: <https://interagencystandingcommittee.org/>

Işıklı, S. (2020). *COVID-19 salgınının psikolojik sonuçları ve etkili başa çıkma yöntemleri*. Erişim adresi: https://corona.hacettepe.edu.tr/wp-content/uploads/2020/06/Covid-19_psikolojik_sonuc_lari_basa_cikma_yontemleri.pdf

Kanbur, N., & Akgül, S. (2020). Quaranteenagers: A single country pandemic curfew targeting adolescents in Turkey. *Journal of Adolescent Health*, 67(2), 296-297. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.05.007>

Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., ... & Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA Network Open*, 3(3), e203976. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>

Lau, J. T., Yang, X., Pang, E., Tsui, H. Y., Wong, E., & Wing, Y. K., (2005). SARS-related perceptions in Hong Kong. *Emerging Infectious Diseases*, 11(3), 417-424. <https://doi.org/10.3201/eid1103.040675>

Le Compte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52(1), 31-60. <https://doi.org/10.3102/00346543052001031>

Leigh-Hunt, N., Bagguley, D., Bash, K., Turner, V., Turnbull, S., Valtorta, N., & Caan, W. (2017). An overview of systematic reviews on the public health consequences of social isolation and loneliness. *Public Health*, 152, 157-171. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2017.07.035>

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E., & Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders*, 74, 102258. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102258>

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. California: Sage Publication.

Odriozola-González, P., Planchuelo-Gómez, Á., Irurtia-Muñiz, M. J., & de Luis-García, R. (2020). Psychological symptoms of the outbreak of the COVID-19 crisis and confinement in the population of Spain. <https://doi.org/10.31234/osf.io/mq4fg>

Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.

Polizzi, C., Lynn, S. J., & Perry, A. (2020). Stress and coping in the time of Covid-19: Pathways to resilience and recovery. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 59-62. <https://doi.org/10.36131/CN20200204>

Rajkumar, R. P. (2020). COVID-19 and mental health: A review of the existing literature. *Asian Journal of Psychiatry*, 52, 102066. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102066>

Stewart, C. J., & Cash, W. B. (1985). *Interviewing: Principles and practices* (4.Basım). Dubuque, IA: Wm. C. C. Brown Pub.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research* (15.Basım). Newbury Park, CA: Sage Publication.

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N., & Jackson, D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International Journal of Mental Health Nursing*, 29(4), 549-552. <https://doi.org/10.1111/inm.12735>

Yektaş. Ç. (2020). Ergenlerde pandeminin ruhsal etkileri. İçinde E. Yektaş & T. Bilaç (Ed.), *COVID-19 pandemisi ve çocuk ve ergen ruh sağlığı* (ss. 13-18). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11.Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Young Minds (2020). *Coronavirus: Impact on young people with mental health needs*. Erişim adresi: https://youngminds.org.uk/media/3708/coronavirusreport_march2020.pdf

Zhang, C., Ye, M., Fu, Y., Yang, M., Luo, F., Yuan, J., & Tao, Q. (2020). The psychological impact of the COVID-19 pandemic on teenagers in China. *Journal of Adolescent Health*, 67(6), 747-755. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.08.026>

Wagner, K. D. (2020). Addressing the experience of children and adolescents during the COVID-19 pandemic. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 81(3), 20ed13394. <https://doi.org/10.4088/JCP.20ed13394>